

УДК: 336:658.821:65:007

DOI: 10.31359/2312-3427-2019-3-130

В.Д. Чумак, канд. екон. наук, доцент

valentyna.chymak@pdaa.edu.ua

orcid.org/0000-0002-5109-4233

О.О. Дорошенко, канд. екон. наук, доцент

sunlife87@ukr.net

orcid.org/0000-0003-1163-8635

Н.О. Кіріченко, аспірант

Полтавська державна аграрна академія

ОЦІНКА НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПРИ ЗАГРОЗІ БАНКРУТСТВА

У статті основну увагу приділено діагностиці неплатоспроможності вітчизняних підприємств при загрозі банкрутства. Зосереджено увагу на оцінці поточної, критичної та надкритичної неплатоспроможності суб'єктів господарювання. Встановлено тотожності та відмінності між поняттями ліквідність і платоспроможність. Зроблено акцент на необхідності удосконалення методики прогнозування банкрутства підприємств шляхом розрахунку коефіцієнта втрати (відновлення) платоспроможності.

Ключові слова: платоспроможність, ліквідність, фінансова стійкість, банкрутство, оцінка неплатоспроможності, прогнозування, фінансовий стан.

Постановка проблеми. У країнах з розвиненою ринковою економікою методи оцінки неплатоспроможності підприємств при загрозі банкрутства добре опрацьовані і апробовані роками. В умовах, коли економіка нестабільна, а правові засади її функціонування до кінця не сформовані, існує багато підприємств-боржників, які за рішенням господарського суду визнаються неспроможними, тобто банкрутами. Зовнішньою ознакою такої неспроможності суб'єкта господарювання є неплатоспроможність, що й дає підставу кредиторам (або самому підприємству-боржнику) подати заяву до господарського суду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з оцінкою неплатоспроможності підприємств при загрозі банкрутства, є

предметом досліджень таких вітчизняних та зарубіжних вчених: Ю. Брігхема, Ван Хорна Дж., Л. Гапенські, А.П. Градова, Ю.С. Гришка, Н.Б. Теницької, О.С. Харченко та ін. Проте в теорії і практиці фінансового аналізу є низка не вирішених питань. Зокрема, в достатній мірі не опрацьований механізм оцінки неплатоспроможності підприємств при загрозі банкрутства.

Формулювання цілей статті. Основною метою дослідження є обґрунтування необхідності проведення діагностики неплатоспроможності вітчизняних підприємств при загрозі банкрутства та здійснення аналізу поточної, критичної і надкритичної неплатоспроможності суб'єктів господарювання. Необхідно проаналізувати тотожності і відмінності між поняттями ліквідність та платоспроможність, розробити основні напрями удосконалення методики прогнозування банкрутства підприємств шляхом розрахунку коефіцієнта втрати (відновлення) платоспроможності.

Виклад основного матеріалу досліджень. Згідно Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» термін «неплатоспроможність» означає неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати, після настання встановленого строку їх сплати, грошові зобов'язання перед кредиторами, в тому числі по заробітній платі, а також виконати зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності [3, с. 858]. Маємо цілком погодитися з думкою А. П. Градова про те, що категорію «неспроможність підприємства» неможливо оцінювати однозначно: «... нездатність боржника задовольнити у встановлений термін пред'явлені до нього, з боку кредиторів, вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом ще не є неспроможністю (а тим більше банкрутством), а є лише зовнішньою ознакою» [1, с. 22].

Систематизуючи та узагальнюючи світовий і вітчизняний досвід причин неплатоспроможності, можна констатувати, що особливостями неплатоспроможності українських підприємств, в порівнянні з практикою західних країн є те, що: спеціалісти фінансово-економічного відділу недостатньо володіють економічними знаннями щодо проведення аналізу платоспроможності та прогнозування можливого настання банкрутства; основні виробничі засоби та технології не завжди відповідають сучасним вимогам; підприємства не підготовлені до ринкових відносин, не достатньо володіють навиками маркетингу, не спроможні швидко перейти на випуск нових видів продукції; чинне законодавство про банкрутство

характеризується неповнотою і непослідовністю. Слід зазначити, що планується введення в дію Кодексу з процедур банкрутства, головною відмінністю якого від чинного законодавства є те, що запроваджується інститут банкрутства фізичних осіб та відновлення їх платоспроможності.

З метою визнання підприємства неплатоспроможним, а структури балансу незадовільною в зарубіжних країнах використовуються різноманітні методики, які базуються на розрахунку ряду фінансових показників. Так, ступінь неплатоспроможності підприємства в Росії оцінюється за критеріями, що характеризують структуру балансу: коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт забезпечення власними засобами та коефіцієнт відновлення (втрата) платоспроможності. В Україні, починаючи ще з 1996 р. Постановою Кабінету Міністрів «Про Агентство з питань запобігання банкрутства підприємств і організацій» оцінюючими показниками неплатоспроможності підприємства та визнання незадовільної структури балансу було затверджено три основних показники: коефіцієнт покриття, коефіцієнт забезпечення власними засобами та коефіцієнт абсолютної ліквідності. Коефіцієнт покриття, в даному випадку, є не що інше як коефіцієнт поточної ліквідності. Підприємство вважалось неплатоспроможним, а структура балансу незадовільною, якщо: значення коефіцієнта покриття менше 2,0; значення коефіцієнта забезпечення власними оборотними активами менше 0,1, а значення коефіцієнта абсолютної ліквідності менше 0,2. Суттєвим недоліком, на наш погляд, є і те, що затверджені нормативні значення ставлять у нерівні умови підприємства різних галузей. Вченими неодноразово обговорювалось питання про те, що нормативні значення показників платоспроможності повинні бути диференційовані за різними видами діяльності.

З метою забезпечення єдиного підходу при оцінці фінансово-господарського стану підприємств, виявлення ознак неплатоспроможності на певних етапах, а також для своєчасного з'ясування формування незадовільної структури балансу Міністерством економіки України було запропоновано визначати поточну, критичну та надкритичну неплатоспроможність. З метою своєчасного виявлення тенденцій формування незадовільної структури балансу у прибутково працюючих підприємств та використання антикризових заходів попередження банкрутства пропонувалось проведення систематичного експрес-аналізу фінансового стану підприємств-боржників за допомогою коефіцієнта Бівера, який визначається як відношення різниці між чистим прибутком та

нарахованою амортизацією до суми довгострокових та поточних зобов'язань. Ознакою формування незадовільної структури балансу суб'єкта господарювання є такий фінансовий стан, коли на протязі тривалого проміжку часу (1,5 – 2 роки) коефіцієнт Бівера не перевищує 0,2. При цьому виникає сумнів обумовленості висновків про ймовірність банкрутства, зроблених на підставі аналізу запропонованого показника, оскільки коефіцієнт Бівера можна розрахувати лише по тих підприємствах, фінансовим результатом яких є прибуток. Постає питання, як бути з тими суб'єктами господарювання, які одержали у звітному періоді збиток? Вітчизняна практика та світовий досвід показує, що прямої залежності між фінансовим результатом і ймовірністю банкрутства не існує.

З метою визнання підприємства неплатоспроможним, а структури балансу незадовільною використовують різні методичні рекомендації, які базуються на проведенні аналізу фінансового стану суб'єктів господарювання. При цьому необхідно враховувати, що всі коефіцієнти розраховують на основі даних фінансової (бухгалтерської) звітності. Запровадження національних стандартів бухгалтерського обліку значно полегшило проведення аналізу неплатоспроможності підприємств при загрозі банкрутства, оскільки відбулася уніфікація звітності вітчизняних та зарубіжних підприємств. При цьому слід враховувати, що, починаючи з 2013 р. суттєво змінилися статті Балансу підприємства та Звіту про фінансові результати. Методика оформлення Звіту про рух грошових коштів була змінена, починаючи ще з 2010 р., що вплинуло на розрахунок показників платоспроможності. У фінансовій звітності існує ряд статей, які безпосередньо вказують на нестабільний стан підприємства. Якщо виявлено суми по статті Балансу «Нерозподілений збиток» та по статті Звіту про фінансові результати «Збиток», необхідно розглянути дані форми звітності за попередні роки. Якщо записи по вказаних статтях були і раніше – це говорить про незадовільну роботу підприємства в динаміці. Дослідження структури пасиву балансу дозволяє встановити можливі причини фінансової нестабільності підприємства. Однією з таких причин може бути нераціонально висока питома вага залучених фінансових ресурсів в загальній структурі джерел фінансово-господарської діяльності. Тенденція до збільшення залучених фінансових ресурсів свідчить, з одного боку, про збільшення фінансових ризиків та фінансової залежності підприємства від зовнішніх кредиторів, а з іншого – про активний перерозподіл доходів від кредиторів до підприємства-боржника.

Після прийняття рішення про визнання структури балансу

незадовільною, а підприємства неплатоспроможним проводиться поглиблений аналіз його фінансово-господарської діяльності з метою вибору реорганізаційних процедур для відновлення платоспроможності суб'єкта господарювання або його ліквідації. При цьому повинні враховуватись галузеві і регіональні особливості. Перш за все розраховують показники ліквідності і платоспроможності. Деякі вчені-економісти відокремлюють ці поняття одне від одного, інші їх ототожнюють. Е. Нікбахт та А. Гроппеллі вважають, що коефіцієнтами ліквідності вимірюють рівень платоспроможності фірми. А для оцінки ліквідності підприємства рекомендують використовувати два показника: коефіцієнт поточної ліквідності та коефіцієнт «кислотного тесту» (миттєвий показник) [2, с. 280]. Ототожнюють дані поняття і в Методичних рекомендаціях по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій. Ми підтримуємо думку тих вчених-економістів, які вважають, що поняття ліквідності і платоспроможності ототожнювати не доцільно.

Узагальнюючи вітчизняний та зарубіжний досвід діагностики фінансового стану підприємств-боржників, вважаємо, що для оцінки платоспроможності суб'єктів господарювання доцільно використовувати такі показники, як: коефіцієнт покриття, коефіцієнт загальної платоспроможності, коефіцієнт абсолютної платоспроможності, коефіцієнт співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості.

Один із основних показників за допомогою якого можна визначити стан платоспроможності підприємства є коефіцієнт покриття. Він показує, скільки одиниць оборотних активів припадає на одиницю поточних фінансових зобов'язань, і яку частину короткострокової кредиторської заборгованості підприємство може погасити при реалізації всіх оборотних активів та стягненні всієї дебіторської заборгованості. В процедурі банкрутства даний показник ряд авторів називає коефіцієнтом поточної платоспроможності (нормативне значення 2,0 – 2,5). Допустимі і менші значення коефіцієнта покриття при аналізі критичної і надкритичної неплатоспроможності та для підприємств із швидким обертанням капіталу.

Необхідно зазначити, що визнання підприємства неплатоспроможним, а структури балансу незадовільною зовсім не означає оголошення підприємства банкрутом. Розрахунок і оцінка аналітичних коефіцієнтів носять більше профілактичний характер і лише констатують факт нестабільного фінансового стану суб'єкта господарювання. Ліквідністю і платоспроможністю підприємства, безумовно, можна

управляти. Тому, на наш погляд, більш обумовленим є прогнозування можливих факторів відновлення (втрати) платоспроможності. Слід відмітити, що перші спроби прогнозування неплатоспроможності українських підприємств та можливості настання їх банкрутства зроблено ще в 1998 р., коли було затверджено Методичні рекомендації по проведенню аналізу фінансового стану підприємства-боржника при отриманні відстрочок. Рекомендаціями пропонувався розрахунок двох, досить важливих на наш погляд, показників: коефіцієнта відновлення та коефіцієнта втрати платоспроможності. До речі, коефіцієнти втрати (відновлення) платоспроможності використовувались і російськими нормативно-правовими документами з метою прогнозування банкрутства підприємств. Основна проблема, яка виникає при розрахунку вказаних показників полягає в тому, що їх можна визначити лише за даними прогнозної фінансової звітності (на період трьох та шести місяців).

Зазначимо, що в умовах ринкової економіки побудова прогнозної звітності є досить поширеною, а на великих зарубіжних компаніях – обов’язковою процедурою аналітичної роботи фінансового менеджера. Складанням прогнозної фінансової звітності на вітчизняних підприємствах майже не займаються. Основною метою розробки перспективної звітності є оцінка фінансового стану підприємства на кінець запланованого періоду. Прогнозна звітність може будуватись за типовою або укрупненою номенклатурою статей. На основі аналізу минулих років прогнозується кожна стаття балансу і звіту про фінансові результати. З метою забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості фінансовому менеджеру необхідно проводити такі прогнозні розрахунки, а складання прогнозної звітності – це завдання майбутнього українських підприємств.

Висновки. Резюмуючи вище викладене, слід зазначити, що платоспроможністю можна управляти, оскільки підприємство визнається неплатоспроможним, а структура балансу незадовільною на основі показників, які розраховуються на основі статей активу і пасиву балансу. Із алгоритму розрахунку коефіцієнта покриття видно, що відновити платоспроможність можна за рахунок збільшення оборотних активів, або за рахунок зменшення поточної кредиторської заборгованості. Але зменшення кредиторської заборгованості паралельно призведе до зменшення оборотних активів (грошових коштів, виробничих запасів, готової продукції, товарів), що впливає з балансової рівноваги. Тому, щоб відновити платоспроможність необхідно нарощувати оборотні активи, але не за рахунок збільшення виробничих запасів, товарів, а за рахунок

результатів господарської діяльності з одночасним збільшенням статті пасиву балансу «Нерозподілений прибуток». Отже, критерієм відновлення платоспроможності є одержання в прогнозованому періоді прибутку в такому розмірі, який забезпечить перевищення оборотних активів над поточними фінансовими зобов'язаннями підприємства більше ніж в 1,5 – 2,0 рази (виходячи із нормативного значення коефіцієнта покриття).

Бібліографічний список.

1. Градов А.П. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой : монография. Санкт-Петербург: Спец. литература, 2013. 512 с.
2. Нікбахт Е., Гроппелі А. Фінанси : пер. з англ. Київ : Основи, 1993. 383 с.
3. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 30.06.1999 р. № 784-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 42–43. С. 858–899.
4. Харченко О.С. Управління платоспроможністю в системі фінансової безпеки підприємств: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Київ, 2015. 253 с.
5. Ponomarova M.S. Managing changes and searching strategic solutions to develop agricultural enterprises // Вісник ХНАУ. Серія “Економічні науки”. 2017. № 3. С. 3 - 9.

Чумак В.Д., Дорошенко О.А., Кириченко Н.А. Оценка неплатежеспособности предприятий при угрозе банкротства. В статье основное внимание уделено диагностике неплатежеспособности отечественных предприятий при угрозе банкротства. Сосредоточено внимание на оценке текущей, критической и сверхкритической неплатежеспособности субъектов хозяйствования. Установлено различия и тождества между понятиями ликвидность и платежеспособность. Сделан акцент на необходимости совершенствования методики прогнозирования банкротства предприятий путем расчета коэффициента потери (восстановления) платежеспособности.

Ключевые слова: платежеспособность, ликвидность, финансовая устойчивость, банкротство, оценка неплатежеспособности, прогнозирования, финансовое состояние.

Chumak V.D., Doroshenko O.O., Kirichenko N.O. Assesment of business insolvency in the face of bankruptcy.

The main attention in the article is paid to the diagnostics of the domestic

enterprises insolvency in the face of bankruptcy. The methods for assessing the current, critical and supercritical insolvency of business entities have been disclosed. The identities and differences between the concepts of liquidity and solvency have been determined. The necessity to improve the methods of the enterprises bankruptcy forecasting by calculating the solvency loss factor (resumption) has been accentuated.

It is proved that various methods which are based on the calculation of a number of financial indices are used in foreign countries in order to declare an enterprise to be insolvent. In Ukraine three main indices have been approved to assess the company's insolvency. They are the coverage ratio (the regulatory value is less than 2,0), own funds ratio (the regulatory value is less than 0,1) and absolute liquidity ratio (the regulatory value is less than 0,2). The approved regulatory values create unequal conditions for the enterprises of different industries, so the regulatory values of solvency indices should be differentiated according to different types of activity.

It has been determined that there is no direct correlation between the financial result and the probability of the bankruptcy. In order to identify the trends in the formation of an unsatisfactory balance sheet structure in proper time it is proposed to determine the current, critical and supercritical insolvency of the enterprise, and to use the Beaver ratio to forecast the bankruptcy. The domestic and foreign experience in diagnosing the financial status of the debtor enterprises has been generalized and it has been proved that it is expedient to use such indices as the coverage ratio, total solvency ratio, absolute solvency ratio and debit-to-credit indebtedness ratio in order to assess the solvency.

It has been determined that the criterion for the solvency resumption is the obtaining the profit in that amount which will ensure the excess of the liquid assets over the current financial liabilities more than twice in the predicted period.

Key words: solvency, liquidity, financial stability, bankruptcy, insolvency assessment, forecasting, financial condition.

Стаття надійшла до редакції: 12.06.2019 р.